

V. Základní východisko Humovo při problému skutečnosti.

17. Velikou předností Humovou při zkoumání pojmu skutečnosti jest, že nebral tento pojem jako samozřejmý, jak činili dosavadní filosofové, nýbrž že si jej učinil problémem, nelekaže se při tom vystoupiti z hranic dosavadní filosofie. A tím učinil originální krok v noëtice, stavě se tak přímo proti dosavadnímu intelektuálistu¹ ve filosofii, kterému byl svět logicky úplně vysvětlitelný. Na základě svého empirického východiska odvozujícího platnost všech idejí z jednotlivých dojmů (impression) probírá také pojem reality. Co je skutečně reální, musí mít základ v dojmech (počítích), a poněvadž nenalézá tu žádných racionálních momentů, které by realitu úplně vysvětlovaly, sahá k momentům iracionálním. A v tom záleží právě jeho smělé použití pojmu víry², které má ukázati, že svět nemíží úplně v našich „rozumových výtvorech“, že naopak to, co je nám dáno, jest iracionální³. Ovšem tu narazil Hume na značné obtíže. Protiklad přírody a rozumu mu nebyl jen faktem jako všem ostatním iracionalistům, jenž by mu tvořil stilistický podklad mocného literárního účinu, neboť Humovi jde o to vystihnouti tento kontrast vědecky. Noëtický zájem, který u něho popírá Thomsen, byl naopak příliš silný, aby k tak významnému problému zůstal lhostejným. Právě celým dílem Humovým se vine energická tendence, tento problém, který uviděl v tak jasném světle málokdo jako on, zinoči noëticky a učiniti jej základem další filosofie. Ovšem tomu, že se mu tento pokus zcela nezdařil, nelze se diviti při prostředcích, kterých k tomu použil a

¹ Co zde nazýváme intelektuálistem, jinde nazývají racionalismem jako Louis Rougier, *Les paralogismes du rationalisme* 1920, str. VII. (Avertissement). který naopak vidí v intelektuálistu správný vědecký postup. Užil jsem slova intelektuálistus proto, že je v tomto významu obvyklé v naší literatuře.

² Viz O. Quast, *Der Begriff des Belief bei David Hume*, str. 1. Držím se obvyklého překladu belief = víra, který jest také dán v německém slově „Glaube“, ačkoli právě pro stálé ztotožňování tohoto noëtického pojmu s náboženským mělo by se vlastně přeložiti jinak. Ovšem u nás již tohoto slova použil J. Škola ve svých překladech Huma, i Čáda užíval téhož slova v tomto významu, takže v naší filosofické terminologii jest již zdomácnělé.

³ Friedrich Paulsen, *„Dialoge über natürliche Religion“*, 3. vyd., str. 4, něm. překl.

vzhledem k tomu, že si musil raziti svou cestu sám v končinách dosud neznámých. Také lze snadno pochopiti, že se při tom zapletl do některých nejasností a nedůsledností, které na něm mnozí kritikové tak ostře kárají¹, nedbajíce toho, že tento problém tvoří až dodnes nejtvrďší oříšek filosofie vůbec a že ani dnes nemůže vystoupiti na světové forum žádný filosof, který by směle mohl prohlásiti, že onen problém beze zbytku rozřešil.

18. Základní vadou Humova řešení jest, že k němu použil tehdejší psychologie, která nebyla s to vystihnouti složitých stavů duše. Jeho zmechanisovaná psychologie, drobic celý duševní život v psychické atomy, nevšímá si aktivních stavů duše, scelujících prvky v jednotu, a vysvětluje vše asociacemi. U Huma aktivní stránka duše ustupuje úplně do pozadí, všude prozírá základní myšlenka duševní setrvačnosti, která po způsobu tehdejší fysiky chce všechny duševní stavy uvést na několik základních mechanicky probíhajících procesů. Zajímavě jest povšimnouti si, jak málo bere Hume zřetel na pozornost, která je právě pro jeho problém nesmírně důležitosti. Tím se stalo, že přes svůj psychologický atomismus isoloval jednotlivé duševní funkce příliš od sebe, čině z nich zvláštní mohutnosti jakožto přihrádky naprosto od sebe oddělené, jako na př. rozum a obrazotvornost. Ačkoli znal moderní vývoj fysiky, nepostihl její základní jednotné tendence spojovati zkušenost s rozumovou činností a činil z obou metod, které jen společně zdárně mohou působiti, dvě naprosto oddělené metody, z nichž jedna, týkající se jen poměru idejí, jest úplně racionální, kdežto druhá, týkající se skutečnosti, nedosahuje nikdy racionality, zůstávajíc čistě iracionální². A tak, ač na mnohých místech si je vědom nutnosti spolupráce rozumu s iracionálními momenty³, přece na druhé straně nedovedl přesně vystihnouti podstatu této spolupráce a upadal zpět do příkrého rozlučování rozumu a zkušenosti, rozumu a obrazotvornosti, rozumu a víry, jež vyjadřuje základní kontrast rozumu a přírody. Tím dodal zbraně pozdější romantické a pragmatické filosofii, které právě na tomto rozlučování budují.

¹ Compayré, La philosophie de David Hume 1873 str. 75.

² Hasse, Problem der Gültigkeit etc., str. 144.

³ Viz zvláště Enquiry Sect. XII. P. I. (Essays II. 124.)

19. Na základě tohoto východiska trpí u Huma také problém reality týmiž nesnáze. Dá se tedy také tu snadno kárati a od-suzovati. Nám, kterým se dostalo dosavadní filosofickou prací jasnějších a propracovanějších pojmů, jest to velice snadno. Avšak úkolem historika filosofie není jen posuzovati vše s dnešního hle-diska, nýbrž vedle toho musí se uměti postavit na stanovisko autorovo a dověsti s ním procítiti také všechny obtíže, které mu onen problém s jeho hlediska přinášel¹. Na Humovi je právě viděti, jak filosofie jest věcí kolektivní spolupráce, jak i vynikající jednotlivec tápe v tomto oboru, je-li odkázán sám na sebe a nemá-li v tom směru dobře připravenou půdu předešlými generacemi. Nic-méně i přes tyto vady a nesnáze nebyla práce Humova marná. Veliká zásluha mu zůstane, že poukázal první na význam iracio-nálních momentů v noětice a že zvláště jich použil při problému reality a to nejen reality metafysické, nýbrž reality vůbec.

VI. Problém existence vůbec.

20. Vrcholem krajně racionalistické soustavy myšlenkové jest Anselmův ontologický důkaz boží existence jakožto důsledek přesvědčení, že myšlení a bytí jest totožné, které vyplývá nutně z antického absolutního racionalismu. Na základě tohoto přesvěd-čení vzniká pojem existence jakožto přesný, ukončený racionální pojem, tvořící znak pojmů jako jiné znaky, a jím teprve každý pojem nabývá svého ucelení a dokonalosti. Pozdější středověká scholastika, bytí zřejmě zavrhovala (Tomáš Akvinský) Anselmův důkaz, činila tak nikoli z principu, nýbrž jedině pro jeho příliš průhlednou nesprávnost, neboť sama se pohybuje v témž kruhu jako Anselm, vycházejíc z téhož základního racionalistického pře-svědčení. (Tomáš Akvinský soudí z jednoty essence a existence v Bohu na jeho existenci.) A zakladatel moderní racionalistické filosofie, René Descartes, neostýchá se vrátiti docela klidně k sta-rému ontologickému důkazu, který jest vlastně také podkladem filosofie Spinozovy a Leibnizovy². Pojem existence jest podle

¹ Takové stanovisko zaujímají dnes již mnozí badatelé o Humovi, jako již zmíněný Hasse a Marlekerová.

² Rougier, Les paralogismes du rationalisme str. 168.